Redevoering gehouden op de vergadering
van het Partijconvent d.d. 27 april 1957.

De vorige vergadering van het Partij Convent werd gehouden op het moment, dat in Hongarije een felle volksopstand tegen het heersende regiem gaande was. In ademloze spanning hebben wij in het Westen de heldhaftige pogingen om het juk der onvrijheid af te schudden gevolgd. De pogingen schenen boven verwachting succes te zullen hebben.

Het licht van de hoop verkeerde in diepe duisternis, toen op die nooit te vergeten zwarte zondag van 4 november honderden Russische tanks Boedapest binnentrokken en de opstand op de meest afschuwwekkende wijze neersloegen. Een kreet van afgrijzen ging door de vrije wereld, die tot in het diepst van de ziel was geschokt. De vrije landen moesten machteloos toezien. Ook de Verenigde Naties waren niet tot ingrijpen in staat. Protesten en hulpverlening aan de vluchtelingen waren de enige hanteerbare middelen. Uit de gehele Christenheid steeg een vurig gebed op tot God.

De winst van dit alles is, geloof ik, dat aan Rusland en aan de vrije wereld is duidelijk geworden, dat in de

onderdrukte landen ook na jaren het vrijheidsvuur niet is gedoofd, en voorts, dat wij er weer eens uitdrukkelijk bij bepaald zijn, dat zaken als de verdeling van de welvaart, waar wij het zo druk mee hebben, heel wat betrekkelijker worden, als maar even de diepere waarden van ons bestaan in het geding komen.

Inmiddels was ook in het Midden-Oosten de zaak in beweging geraakt. Het kleine Israël, tot het uiterste gesard door Egypte, en geen verwachting meer hebbende van een regeling door de Verenigde Naties, had het recht in eigen hand genomen. Engeland en Frankrijk sprongen Israël bij, daarin tevens de kans grijpende om Nassers greep op het Suez-kanaal teniet te doen.

Er was door de gebeurtenissen in Hongarije en in het Midden-Oosten plotseling een voor de wereldvrede kritieke toestcind ontstaan.

Een situatie tevens kritiek voor de Verenigde Naties en voor de bondgenootschappen in de NAVO. De Verenigde Staten distancieerden zich zeer krachtig van het optreden van hun bondgenoten Engeland en Frankrijk, en legden hun gewicht in de schaal ten gunste van een zich schikken naar de UNO.

De verdere gang van zaken is bekend. Geconfronteerd met de afkeuring van de grote bondgenoot Amerika, met dreigementen van Rusland, en, voor wat Engeland betreft, met krachtige oppositie in eigen land, waarbij nog kwam een onbegrijpelijk trage voortgang der Britse en Franse militaire operaties, staakten Engeland en Frankrijk op een voor hen uiterst pijnlijke wijze hun optreden, gevolgd door Israël, zonder dat zowel voor Israëls veiligheid als voor de oplossing van de Suez-kwestie étfdoende garéuities waren gegeven. De tragiek van Edens politieke einde maakte diepe indruk.

Het probleem, dat in de loop van al deze gebeurtenissen duidelijk naar voren is gekomen, is dit: of de UNO in de huidige wereldverhoudingen zodanige garanties voor vrede en veiligheid, vrijheid en recht der volkeren biedt, dat het middel der eigenrichting, het eigenmachtig optreden van individuele staten niet alleen ter directe zelfverdediging overeenkomstig het Handvest maar ook ter oplossing van zaken, die in indirecte zin de veiligheid van de vrije volken raken, als ongeoorloofd en in strijd met de internationale orde moet worden beschouwd. Men kan daóu'bij stellen, dat de UNO in de eerste plaats vredesorganisatie is, maar

als zodanig kan zij toch ook alleen fungeren op basis van het recht.

Ofschoon ik meen, dat in het versterken van het gezag der UNO en in het volgen van haar uitspraken ter wille van het grote doel der internationale vrede, veiligheid en gerechtigheid zover mogelijk moet worden gegaan, is wel duidelijk, gelet op de verhoudingen in de volkerenorganisatie, en op de ongelijkheid in en de zwakte van haar optreden in Oost-Europa en in het Midden-Oosten, hetwelk in de gegeven omstandigheden waarschijnlijk moeilijk krachtiger zou hebben kunnen zijn, dat zij de verantwoordelijkheid der staten zeker nog niet onder alle omstandigheden kan overnemen. Overigens meen ik, dat wij mogen constateren, dat in de spannende periode van het einde van het vorig jaar het moreel van de West-Europese volken sterker is gebleken dan bij vorige kritieke momenten in de koude oorlog wel het geval is geweest.

Dat is zeer belangrijk. De zenuwen, die in een zenuwenoorlog zo zwaar op de proef worden gesteld, zijn sterker geworden. De bewondering voor de moed en de verontwaardiging over het lot van het Hongaarse volk hebben

hierbij ongetwijfeld mede hun invloed doen gelden.

De wagen der Europese eenwording, die na de verwerping van het E.D.G.-verdrag door het Franse parlement maar moeilijk weer op gang kon komen, kreeg door de plaats gevonden hebbende gebeurtenissen, waarin met name door de Suez-crisis de kwetsbaarheid van Europa in haar verbindingen en haar olievoorziening en de behoefte aan eenheid van optreden was geaccentueerd, een duw in de goede richting. Verdragen voor een gemeenschappelijke markt en voor een kernenergiegemeenschap zijn thans geparafeerd en wachten op behandeling in de nationale parlementen.

Ik loop daarop uiteraard niet vooruit. Alleen zou ik in algemene zin dit willen zeggen. De integratie van Europa is een zeer ingrijpende en ingewikkelde zaak. Dat geldt niet het minst voor de economische eenwording. Het staat vast en is onontkoombaar, dat de nationale staten bij het aanvaarden dezer eenwording, welke gericht is op betere ontplooiing en versterking hunner gemeenschappelijke mogelijkheden naar binnen en naar buiten, om te beginnen op allerlei punten offers zullen moeten brengen. De overgang is allesbehalve eenvoudig. Dat is van de aanvang

af te voorzien geweest. En het is het recht en de veréuitwoordelijkheid van elke nationale regering ervoor te ijveren, dat de noodzakelijkerwijze te brengen offers zo billijk en redelijk mogelijk over de deelnemende landen worden verdeeld. Dit is een kwestie van deskundige, nuchtere en zakelijke afweging. Men dient daarbij echter bereid te zijn deze afweging te stellen in het licht van de uiteindelijke doelstelling, een nieuwe staatkundige vormgeving van Europa in overeenstemming met de structureel gewijzigde politieke verhoudingen in de wereld, en ter wille van waarborgen voor een toekomstig samenleven der Europese volken in gerechtigheid en vrijheid.

En voor wat het economische betreft, behoeven wij, gelet op werkkracht en ondernemingslust van ons volk, voor de uiteindelijke gevolgen van het opengaan der grenzen voor de welvaart in Nederland niet al te bezorgd te zijn.

Op het terrein der binnenlandse politiek is in de afgelopen maanden de aandacht vooral opgeëist door de spanningen, welke zich in de financieel-economische sector gingen openbaren als gevolg van een zekere overbesteding in een periode van hoogconjunctuur. De maatregelen ter bestedingsbeperking, welke de regering toepaste of in overweging nam, zullen evenals het complex van land-

bouw-maatregelen vandaag voldoende in beschouwing worden genomen in het verslag van de voorzitter der Tweede Kamerfractie en in de discussie daarover. Ik ga daaraan nu dus voorbij.

In de politieke discussies der laatste maanden, zowel in als buiten de Staten-Generaal, is sterk naar voren gekomen, dat de huidige politieke verhoudingen in ons land, die reeds tot een vrijwel onoplosbare Kabinetsformatiecrisis aanleiding gaven, er na het optreden van het extraparlementaire „nood”-Kabinet-Drees niet beter op zijn geworden. De politieke situatie, waarin wij momenteel leven, is bepaaldelijk niet sterk, en naar mijn stellige overtuiging voor een langere duur beslist ongezond, zowel voor het landsbestuur als voor de politieke oordeelvorming der burgers.

Ik geloof, dat er overigens ook weinigen zijn, die dit ontkennen. Alleen, er is niemand, die een direct-reële mogelijkheid tot versterking en verduidelijking van de situatie weet aan te geven, behalve Prof, Oud, die met welwillendheid tegenover een Kabinet van K.V.P. en A.R. zegt te zullen staan. De vraag is maar of een dergelijke situatie voor de beide genoemde partijen bevredigender

zou zijn dan de huidige toestand.

Ik treed nu niet in een beschouwing van de mogelijkheden, welke er momenteel zouden kunnen zijn, en nog minder in een beoordeling daarvan. Daarin zit teveel speculatie op een ogenblik, dat de zakelijke ontwikkeling der dingen ons niet voor de noodzakelijkheid van een acute oplossing hebben geplaatst. Voorshands is alleen aan de orde een duidelijke en principiële standpuntbepaling ten aanzien van de zaken, waarover in de eerstkomende tijd beslissingen zullen moeten vallen. Waarmede ik uiteraard niet wil zeggen, dat men bij het nemen van deze beslissingen in zijn overwegingen niet de moeilijkheid van de situatie en de mogelijkheden, welke er zijn of niet zijn, om die te veranderen, zou moeten betrekken. Onze volksvertegenwoordigers hebben in dezen een belangrijke en verantwoordelijke taak, terwijl wij tevens oog moeten hebben voor de moeilijke positie van onze A.R. Ministers in het huidige noodkabinet, dat weliswaar geen parlementaire binding heeft, maar tegen wier toetreden daartoe onzerzijds ook geen bezwaar is gemaakt.

Overigens meen ik, dat er in de huidige omstandigheden alle aanleiding is ons duidelijk te bezinnen op onze

houding als A.R. Partij ten opzichte van de situatie van nu en met name met betrekking tot onze positiebepaling ten opzichte van andere partijen. Voor de duidelijkheid, zowel naar buiten als naar binnen, is dit met name in de onduidelijke nood-compromis sfeer van de totstand-koming van het Kabinet gewenst. Onze mensen verlangen in dezen ook duidelijkheid. Het klare geluid, dat de A.R. Tweede Kamerfractie in het bestedingsdebat heeft laten horen, heeft hen in het algemeen wel toegesproken.

Ik zou daarom — overigens in een wat breder verband dan dat van de actuele discussie en even losgemaakt van de spanningen van het ogenblik — enkele opmerkingen willen maken over onze positie ten opzichte van de andere democratische partijen in ons land.

Daarbij stel ik twee dingen voorop, die bij de beoor-deling van mijn verdere opmerkingen in acht genomen moeten worden.

In de eerste plaats, dat de AR. Partij, zowel uit hoofde van de historische politieke ontwikkeling in ons land als vanwege principiële noodzaak in het heden, een duidelijke eigen plaats in het Nederlandse politieke leven inneemt en moet innemen. De eis van zelfstandigheid van onze

partij staat, ook voor wat betreft haar relaties met andere politieke partijen, voorop. Dit houdt in haar vrijheid van positiekeuze ten opzichte van de partijpolitieke verhoudingen in ons land en ten opzichte van haar betrekkingen met andere partijen.

Stellende deze eis van zelfstandigheid, gelde daarnaast in de tweede plaats de erkenning, dat onder een parlementair-democratisch bestel het politieke leven in Nederland gedragen wordt door de bonafide democratische politieke partijen gezamenlijk. Deze erkenning moet leiden tot de stelling, dat de betrekkingen tussen al deze politieke partijen onderling van loyale aard moeten zijn, mede in het besef, dat zij gezamenlijk verantwoordelijk zijn voor het behoud van wezenlijke staatkundige waarden, en dat zij gezamenlijk de publieke zaak hebben te dienen, zowel ten behoeve van het eigen volksleven als ten behoeve van onze plaats in het internationale leven. Dit dient in het gedrag der partijen jegens elkander als een zaak van nationaal belang in acht te worden genomen.

De vooropstelling van deze beide dingen betekent overigens niet, dat in de betrekkingen van de A.R. Partij met andere partijen deze alle voor haar gelijk liggen. Er is sprake van een zekere verwantschap met de ene, welke

er met de andere niet is. En de strijdpositie in de actuele politieke strijd zal jegens sommige partijen scherper zijn dan jegens andere. Ook deze verwantschap, c.q. strijdhouding, kan nog weer gradaties hebben, die ten dele van wezenlijke en principiële aard zijn.

De protestants-christelijke en rooms-katholieke partijen vinden een zekere onderlinge verwantschap in het eenvoudige feit, dat zij een godsdienstig uitgangspunt voor haar partij organisatie kiezen. Zy staan op dit punt gezamenlijk tegenover de partijen, die een zodanig uitgangspunt welbewust en uitdrukkelijk afwijzen. Voorts is er weer een sterkere geestelijke verwantschap tussen de refomiatorisch-christelijke partijen dan tussen deze en de K.V.P.

Een en andere leidt er echter zeker niet zonder meer en onder alle omstandigheden toe, dat de z.g. confessionele partijen ook in haar praktisch-politieke arbeid en in haar zienswijze en activiteiten inzake de actuele politieke aangelegenheden gemeenschappelijk optrekken. Andere omstandigheden dan het gemeenschappelijke organisatorische uitgangspunt spelen hierbij een grote rol. De geschiedenis

der tot een begrip geworden vooroorlogse coalitie en haar gebleken ontbinding na de oorlog hebben dat wel geleerd.
En evenzeer b.v. het in 1948 uiteenlopen van anti-revolutionairen en christelijk-historischen in de toenmalige Indonesische kwestie.

Eensdeels op gronden van principiële gelijkgezindheid, anderdeels in verband met de concrete politieke situatie zal de A.R. Partij haar positiekeuze ten opzichte van andere partijen hebben te doen.

In de gegeven omstandigheden zijn het m.i. twee factoren, welke hierbij een zeer belangrijke rol spelen. Factoren, die beide centraal liggen in de partij-politieke verhoudingen en -tegenstellingen van vandaag, en die ook beide in de bearbeiding en beïnvloeding van het kiezersvolk van overheersende betekenis zijn en daarom duidelijke stellingname vragen.

De ene factor is van principieel-organisatorische, de andere van principieel-staatkundige aard. De eerste houdt rechtstreeks verband met de doorbraak-gedachte. De z.g. confessionele partijen zijn na de oorlog in toenemende mate geconfronteerd met de activiteiten van partijen en stromingen, die op een andere en veelszins systematischer wijze dan in de vorige eeuw is geschied, de juistheid van

een godsdienstige belijdenis als uitgangspunt voor partijvorming principieel ontkennen. Het ten dele door principiële en in belangrijker mate wellicht door opportunistische overwegingen veroorzaakte veldwinnen van de doorbraakgedachte, doet in toenemende mate het besef wakker worden, dat de confessionele groepen in een heftige strijd om hun organisatorische bestaansgronden zijn betrokken.

In de Rooms-Katholieke kring is deze zaak reeds na de verkiezingen van 1952 tot inzet gemaakt van een Bisschoppelijk Mandement. In protestants-christelijke kring is, ondanks overwegende bezwaren tegen het gehanteerde middel, begrip aanwezig geweest voor de motieven daarvan.

Vooral in de A.R. kring is, na de teleurstellende verkiezingsuitslag van 1956 duidelijk ingezien, dat het momenteel gaat om het behoud van de georganiseerde protestants-christelijke invloed in Nederland. Er is plaats voor de voorzichtige vraag, of dit ook onder de christelijk-historischen voldoende wordt beseft.

Op een front, dat breder is dan het puur-politieke, zijn zij, die overtuigd voorstander zijn van organisaties op godsdienstige basis, in menig opzicht op elkander aan-

gewezen.

Het gaat hier om een essentiële zaak. Om een zaak, die het bestaan raakt van de Christelijke politieke partijen, en op de duur niet alleen van deze, maar ook van de Christelijke sociale organisaties, de Christelijke school, de Christelijke radio, de Christelijke pers, enz.

Het gaat om een centraal punt in de politieke strijd van onze dagen, een strijd, welke te dezen aanzien zeer fel is, gelet op de scherpe aanvallen, die op ons worden gedaan. Deze dingen dienen dan ook onzerzijds volkomen duidelijk te worden gesteld, en ook scherp aan het Nederlandse volk, en in het bijzonder aan de reformatorische belijders, als een centrale zaak te worden voorgehouden. Elke neiging om zich in dezen aan een duidelijke keuze en positiebepaling te onttrekken, betekent in feite een verzwakking van de positie in de strijd om het behoud van een georganiseerde Christelijke invloed in ons nationale leven, en een voet geven aan de doorbraak en aan de secularisatie van ons volksleven.

In deze strijd wil de A.R. Partij staan naast de Christelijk-Historische Unie en staat zij ook naast de Katholieke Volkspartij. Hierin zijn zij bondgenoten. Uit geloof en uit actueel-politieke overwegingen. Zoals ik zeg: ook naast de

K.V.P. Ondanks de diepe geloofsbezwaren tegen het Rooms-Katholicisme en tegen zeer wezenlijke Roomse staats- en maatschappijopvattingen. En met behoud van de overtuiging, dat het protestantisme tegenover de Rooms-Katholieke invloed de doorwerking der Reformatie in ons nationale leven heeft tot uitdrukking te brengen en te verdedigen. Ik wil daarbij ook bepaald niet de kracht en de gevaren van deze Rooms-Katholieke invloed onderschatten. Het is echter een geestelijke en historische misvatting, indien sommigen hun steun aan niet-Christelijke politieke partijen en, naar het schijnt, hun stem aan de P. v. d. A. geven, om daarmede uit reformatorische, maar vaker uit zuiver anti-papistische overwegingen een dam op te werpen tegen een toenemende Roomse invloed in ons land.

Laten wij ons goed voor ogen houden, dat in de wezenlijke strijd tegen Rome de Reformatie beslist niet haar bondgenoot vindt in de Partij van de Arbeid. Dat kan deze partij vanwege haar aard en samenstelling ook nooit zijn. Het ook nu nog voortdurende conflict Reformatie—Rome speelt zich niet af in het vlak van de secularisatie, van dat der verzakelijking en daardoor verwereldlijking van de politiek. Op het niveau waarover het hier gaat, is er

meer, dat ons, kinderen der Reformatie, met de Rooms-Katholieken verenigt dan ons van haar scheidt. Als A.R. Partij hebben wij fundamentele bezwaren tegen de beginselen der K.V.P. en ook vaak tegen haar praktisch-politiek handelen. Wij geloven op grond van de Heilige Schrift, dat de Rooms-Katholieke Kerk de Kerk van Christus op aarde qua belijdenis en qua organisatie op een bedenkelijke dwaalweg heeft gebracht, met consequenties voor het praktisch handelen in het leven van staat en maatschappij. Maar daarnaast mogen wij evenzeer nimmer uit het oog verliezen, dat wij beide, ook als partijen, ons uitdrukkelijk stellen onder Goddelijke geboden voor het politieke leven, dat wij met de Rooms-Katholieken dezelfde smaadheid om Gods- en om Christus' wil hebben te ondergaan, en dat wij er — in politicis — om worden tegengesproken en, zo nodig, ervoor hebben te lijden, dat wij als partijen dezelfde God en dezelfde Christus willen dienen in onze politieke arbeid.

Te spreken van „het bestijgen van hetzelfde schavot" is in de Nederlandse verhoudingen van vandaag uiteraard een volkomen onwerkelijk geluid. Maar het kan, wanneer wij wat verder in de wereld om ons heen zien, ook zo maar weer realiteit worden. Trouwens in het Europese

verband blijkt reeds, dat juist in het buiten- en boven-nationale werk reformatorische en rooms-katholieke politiek veelal sterk op elkander aangewezen zijn en op dezelfde beleidslijnen terecht komen.

Wanneer wij het over de diepere beweegredenen van ons politieke bedrijf hebben — en daarom gaat het nu toch — dan staan wij als A.R. Partij nu eenmaal dichter bij de K.V.P. als partij dan bij de P. v. d. A. of de V.V.D., ondanks de geloofsgemeenschap welke er is met reformatorische Christenen, die tot deze partijen behoren. En dit zal in onze dagen, nu de bestaansgrond van de confessionele partijen zo sterk wordt aangevochten, van invloed moeten zijn op de aard van onze betrekkingen met de C.H.U. en ook met de K.V.P. Dat hier historische, kerkelijke en psychologische moeilijkheden en gevoeligheden liggen, wordt daarmede uiteraard niet ontkend. En evenmin, dat de A.R. Partij daarin het niet alleen voor het zeggen heeft. Men hoort onze tegenstanders tegenwoordig spreken van een beschermheerschap van de K.V.P. over de A.R. Partij. En ook van onze partij als aanhangwagen van de K.V.P.

Het is nu eenmaal altijd mogelijk om aan goede inter-

menselijke verhoudingen — niet alleen politieke — die men in het leven tegenkomt, denigrerende of insinuerende qualificaties te geven. In het algemeen doet men dan ook het best, deze voor kennisgeving aan te nemen.

Ik zou alleen tegen hen, die de hiervoorgenoemde opmerkingen maken, willen zeggen, dat zij, als ze er zo over denken, beslist de anti-revolutionaire partij niet kennen. En als deze verhalen op onze eigen mensen indruk zouden mogen maken, dat wij noch te klein van onszelf noch te groot van de K.V.P. moeten denken.

De andere factor, die van wezenlijke betekenis is voor de bepaling van onze houding in deze tijd ten opzichte van de andere partijen in ons land is, zoals ik hiervoor gezegd heb, van principieel-politieke aard.

Het moderne socialisme, dat na de oorlog zijn Marxistisch-revolutionaire streven heeft losgelaten en zich heeft ingezet voor een langs democratische weg tot stand te brengen omzetting van staats- en maatschappijverhoudingen, heeft in toenemende mate invloed gekregen op de structuur van staats- en volksleven.

Het streven om de behartiging van veelsoortige belangen te brengen onder de natuurlijke leiding van de staat en in enigerlei vorm afhankelijk te maken van, c.q.

te doen leunen op de in de staat georganiseerde gemeenschap, wordt welbewust en systematisch ten uitvoer gebracht.

De na-oorlogse omstandigheden, die in brede omvang staatsbemoeiing hebben noodzakelijk gemaakt, hebben het proces aanmerkelijk begunstigd, en voor velen zijn socialistische tendenz, die verder strekt dan de ook door ons erkende noodzakelijkheid van een door de omstandigheden geboden staatsingrijpen, aan het oog onttrokken. De structuur van de samenleving is in het geding. Het gevaar is, dat dit ons bij de afdoening van ingewikkelde zaken, waarvoor de moderne tijd ons in de politiek plaatst, en waardoor het accent sterk komt te liggen op het deskundige vlak en op het zoeken van technisch-bruikbare oplossingen, ontgaat. Daardoor wordt a.h.w. ook de neiging tot politiek op brede basis — en daarbij denk ik niet alleen aan Kabinetten — versterkt. Dit kan evenwel leiden tot verlies van zicht op de achtergronden en de tendenties der ontwikkeling. En het kan leiden tot verschraling van de politiek in haar wezenlijke elementen.

Er is in de gehele hedendaagse staatkundige en maatschappelijke vormgeving in organisatorisch opzicht een in

de socialistische gedachtengang passende en vrijwel onmerkbaar voortschrijdende principiële verandering in de verhouding van staat en maatschappij, van overheid en particulier initiatief aan de gang, waardoor zowel de eigen plaats van de overheid als de eigen verantwoordelijkheid van de burger worden aangetast. Indien hiertegen niet krachtig en doelbewust positie wordt gekozen, zal een voortgang van de uitwissing der grenzen tussen die beide leiden tot een geruisloze verstatelijking van de samenleving in socialistische zin, welke op een gegeven ogenblik zodanig in de structuur van de samenleving zal hebben doorgewerkt, dat zij niet meer kan worden tegengehouden of ongedaan gemaakt.

Daarom zal, gelet op de omstandigheden waarin wij leven, de politieke strijd in onze dagen zich vooral richten tegen een ontwikkeling van de structuur onzer samenleving, in socialistische richting, en daarmede in partij politieke zin tegen de socialistische partij.

Ik besef, dat het zo stellen van de zaak eenzijdig kan worden uitgelegd en tot misverstand leiden. Daarom moet ik er iets aan toevoegen.

Want daar is behalve het socialisme ook het liberalisme, om zo te zeggen onze erfvijand, die zich nog in actief-politieke zin in ons staatkundige leven manifesteert. Het liberalisme, de vooruitstrevende richting van de vorige eeuw, waartegen onze anti-revolutionaire strijd zich even-zeer richtte als tegen de toenmalige conservatieven.

In de geestelijke strijd liggen socialisme en liberalisme in hetzelfde vlak. Men kan zelfs zeggen, dat thans de liberale partij daarin ferventer optreedt en ook kan op-treden dan de socialistische partij, die zich in haar orga-nisatorische samenstelling min of meer de handen heeft gebonden.

Maar ook overigens ligt de laatste in het verlengde van de eerste, is de ene de erflaatster van de andere. Niet alleen in het geestelijk-politieke maar ook in het maat-schappelijk-politieke vlak treedt dit naar voren. Daarom ook zegt de vooruitstrevendheidspretentie van de Partij van de Arbeid zo weinig voor de toekomst. Wanneer dan ook ondanks het niet dood zijn van het liberalisme aller-eerst verzamelen wordt geblazen in de strijd tegen het socialisme, dan mag daaruit onder geen beding de con-clusie worden getrokken, dat daaruit een koerswijziging

in meer liberale richting zou mogen voortvloeien of daarin haar rechtvaardiging zou kunnen vinden. Laat niemand zich daarachter verschuilen. Er is ongetwijfeld aanleiding dit uitdrukkelijk te zeggen, want er zijn nu eenmaal ook onder ons mensen, wier principieel politiek denken be-

paaldelijk meer gevaar loopt door het liberalisme dan door het socialisme. Verschijnselen als het varen op het kompas van Burgerrecht of Elsevier, alsmede somtijdse uitlatingen, die in sociaal-economisch opzicht oud-liberale klanken laten horen geven tot een waarschuwing op dit punt zeker wel aanleiding. In het algemeen wijzen wij overigens de gedachte, alsof het zou gaan om een keuze tussen een meer socialistische of een meer liberalistische lijn af. Beide liggen gelijkelijk in conflict met onze anti-revolutionaire zienswijze. Wanneer ik dan ook desondanks de socialistische partij als onze grootste tegenspeelster stel, als de tegenstandster, waartegen onze strijd zich in de eerste plaats richt, dan is het omdat de geest van onze tijd machtiger wordt beheerst door het socialisme dan door het liberalisme. In de doorwerking van het socialisme ligt nu eenmaal feitelijk voor het ogenblik de grootste

reële bedreiging voor staat en maatschappij. Als overheersende stroming is het liberalisme, feitelijk momenteel niet (meer) aan bod, waarbij uiteraard het gevaar van deze richting niet uit het oog wordt verloren.

Onze positiekeuze in de werkelijkheid van vandaag — en deze positiekeuze zal in concreto tenslotte altijd weer in belangrijke mate van de actuele omstandigheden afhangen — wordt daarom vooral bepaald door de oppositie, het geplaatst zijn tegenover het moderne socialisme als politieke exponent van de geest dezer eeuw.

Het is m.i. in verband met de huidige situatie als ook om der wille van klaarheid tegenover de kiezers, noodzakelijk dit duidelijk te stellen.

Wij keren ons tegen de Partij van de Arbeid niet omdat zij de partij van de arbeid is. Ook onze arbeiders laten zich niet biologeren door de pretentie van de P.v.d.A., dat zij bij uitstek de partij van en voor de arbeiders is. Ook binden wij niet zozeer de strijd aan tegen deze partij vanwege haar pretentie van te zijn de partij der vooruitstrevendheid. Wij aanvaarden niet haar onderscheiding vooruitstrevend-conservatief, waarin zij, door bij het stellen daarvan voor zichzelf de vooruitstrevendheid te reserveren en daardoor

voor de anderen vanzelf de minder aantrekkelijke betiteling conservatief overlaten, zich psychologisch een prae wil verschaffen.

De vrees voor de goodwill, welke de P.v.d.A. zich in de afgelopen jaren bij velen heeft gekweekt — waarom dit te ontkennen — zal ons van een duidelijk positie kiezen niet weerhouden, noch de hoge toon, welke deze partij pleegt aan te slaan. Daarvoor gaat het tenslotte om zaken, die het belang van een direct propaganda-succes te boven gaan.

Ik zou zelfs willen stellen, dat onze aanval zich niet in de allereerste plaats tegen de P.v.d.A. richt, omdat zij doorbraakpartij is, hoezeer zij daarin ook principieel door ons fel wordt bestreden.

Onze strijd tegen de P.v.d.A. is er met name omdat zij de partij van het socialisme is, de grote politieke bedreiging van onze tijd, zich openbarend in allerlei nuancering van keihard totalitarisme tot een met democratische waarborgen omgeven geruisloze socialisatie, zoals bij ons.

En daarbij gaat het voor ons zeker niet tegen de staat, die wij dankbaar als een genadegave Gods voor dit leven ons ten goede aanvaarden en ook zien optreden. Maar het

gaat wel om de door Bijbel en ervaring geleerde wetenschap, dat de staat in handen van mensen een zeer gevaarlijke zaak is, die met democratische regels alleen niet binnen de perken wordt gehouden.

De ontzaglijke verantwoordelijkheid in het hanteren van staatsmacht blijkt uit wat de Bijbel ons van de overheden zegt, n.1. dat zij zonen Gods zijn. Een loslaten van de grenzen van haar bevoegdheden en macht zal ertoe leiden, dat de overheden zich maar niet meer ,,zonen" Gods weten, maar zich God zelf wanen. Dat het daarop tenslotte uitloopt, heeft de geschiedenis van onze eeuw wel bewezen.

Maar wat van dit alles en van het socialisme ook zij, tenslotte zal onze houding tegenover andere politieke richtingen of partijen niet bepaald worden door het anti-liberalistisch of anti-socialistisch zijn, maar door hetgeen wij zelf politiek stellen. Daarop zal het in laatste instantie aankomen. Daarom zullen wij, zowel in onze politieke boodschap als in ons politiek handelen grond hebben te ontnemen aan de leuze der socialisten, als zou bij hen berusten her monopolie der sociale vooruitstrevenheid, der democratische waarborgen of van nieuwe internationale organisatievormen. Het socialisme heeft in sterke mate getracht en na de oorlog ook de kans gekregen om de politieke

marsroute aan te geven.

Daartegenover stellen wij in positieve zin, dat de Christelijk-politieke, de anti-revolutionaire gedachte zowel voor de verdere oplossing van het sociale vraagstuk als voor de economische politiek, zowel voor het zoeken naar nieuwe maatschappij vormen als voor dat van nieuwe internationale en bovennationale verbanden, voor het dienen van het particuliere en het gemeenschapsleven, een richting biedt, welke is afgestemd op de moderne verhoudingen en vraagstukken; een richting, die niet een afschaduwing is en geen halverwege volgen van het socialisme, maar die een eigen en andere weg dan die van socialisme en liberalisme in de politieke wereld van vandaag mogelijk maakt. En behalve het principieel stelling nemen zal ook de Christelijke en sociale bewogenheid met de medemens in onze activiteit èn als partij èn als anti-revolutionaire mensen zichtbaar en voelbaar moeten zijn. Wij zullen geloof ik moeten erkennen, dat wij in onze Christelijk georganiseerde arbeid een aantal gevaren lopen, die mede de doorbraak als reactie daarop kunnen hebben in de hand gewerkt.

Ik ben in vrij uitvoerige beschouwingen getreden om-

trent onze positie-bepaling ten opzichte van andere partijen in de huidige politieke constellatie. Ik heb gemeend, dat daartoe alle aanleiding was. Ook meen ik, dat wij in een tijd, die toch al gekenmerkt wordt door een grote verwarring der geesten, in deze dingen scherp en duidelijk moeten zijn, ook al zou dat er wel eens toe kunnen leiden, dat wij de dingen soms misschien eenvoudiger en ongecompliceerder stellen dan zij in werkelijkheid zijn. Ik meen, dat deze duidelijkheid en eenvoud noodzakelijk zijn, zowel om der wille van onze eigen partij als om die van het nationale belang, zowel om der wille van de klaarheid in de politieke zaak als om die van de wezenlijke en eenvoudige waarden in de politiek. Het wil helemaal niet zeggen, dat de partij-politieke strijd feller moet zijn dan nodig is. Integendeel, ik zou er met klem voor willen pleiten, dat wij in aanpak en toon van deze strijd de waardigheid, de beheerstheid, de loyaliteit en zindelijkheid in acht nemen, welke in overeenstemming zijn met de hoogheid van de zaken, waarover de strijd gaat!

Betekent alles, wat ik gezegd heb, nu, dat er op zichzelf genomen voor ons principiële bezwaren zijn om thans b.v. een Kabinet op brede basis, dus met socialisten, in enigerlei

vorm te aanvaarden?

Zo kan het m.i. bepaald niet gesteld worden. Te dezen gaat het nu eenmaal niet om een absoluut-principiële kwestie. Overwegingen van algemeen praktisch staats- en partij beleid spelen — en daarin zit niets onprincipieels of oneerlijks — hierbij een rol. De politieke verhoudingen in Nederland — de jongste Kabinetsformatie heeft het nog eens weer uitgewezen — maken nu eenmaal het vormen van Kabinetten van een duidelijke en uitgesproken politieke signatuur uitermate moeilijk en soms zelfs onmogelijk. En de bonafide politieke partijen staan nu eenmaal gezamenlijk voor een verantwoordelijkheid met betrekking tot de noodzakelijkheid, dat het land geregeerd wordt. Bovendien kunnen grote nationale belangen of moeilijkheden vorderen, dat men met een Kabinet op brede basis op een gegeven ogenblik niet alleen vrede heeft, maar deze ook gewenst acht. En overigens, ook bij het meedoen met socialisten aan een Kabinet, gaat de principiële strijd door en moet zij des te meer aandacht hebben. Daarin zit niets deloyaals, integendeel het is principiële eis.

Maar hoe dit alles in het algemeen gesproken ook zij, de situatie waarin wij nu met de brede basis zitten is volstrekt

onbevredigend. Zij is niet gezond voor de politieke verhoudingen en nog minder voor een duidelijke politieke meningsvorming. De huidige toestand mag niet te lang duren. Het is in de laatste maanden ook wel gebleken, dat de politieke verhoudingen zich scherper gaan aftekenen. De diepe strijd om de richting voor de toekomst kan niet op een zacht pitje blijven staan. Daarvoor gaat het om te wezenlijke, te cardinale dingen. Het ging in de vorige eeuw om grote lijnen. Het gaat ook nu om grote lijnen, nog des te meer omdat de politiek, het optreden van de staat, een veel grotere plaats in de samenleving heeft gekregen dan vroeger het geval was.

En daarom, er moet lijn in onze politiek zitten, in onze Nederlandse politiek en in onze anti-revolutionaire politiek. En dan is het ongetwijfeld niet altijd gemakkelijk onze lijn in concreto precies te zien en te laten uitkomen. Verschil in zienswijze of in waardering der omstandigheden is zeker niet te vermijden. Dat behoeft ook niet. Besef van de betrekkelijkheid en gebrekkigheid van ons denken en handelen helpt ons over eventuele teleurstellingen en zorgen op dit punt wel heen en geeft aan anderen het volste recht ons aan scherpe kritiek te onderwerpen.

Maar de grote lijn zelf is duidelijk, zij wordt getrokken in ons zijn van Christelijke politieke partij, in ons aan politiek willen doen vanuit de Bijbel.

Het woord van Groen van Prinsterer;

„Een staatsman niet---------- , een Evangeliebelijder", raakte de zaak toch maar in het hart. Want niet in de staatsmanskunst — hoe belangrijk en hoe onmisbaar ook — maar in het brengen èn het beleven van de boodschap van het Evangelie ook in de politiek van deze tijd, in een wereld van vluchten in de staat, materialisme en saecularisatie, ligt tegen onze eigen onbewogenheid en eigengereidheid in, onze eerste en voornaamste roeping. En daarin als partij onze onverdiende kracht.